

บทความวิจัย

การพัฒนาระบบการมีส่วนร่วมเพื่อสร้างกิจกรรมเสริมหลักสูตรเกี่ยวกับทักษะทางวัฒนธรรม สำหรับครูผู้สอนโรงเรียนบ้านบือแนปีแยะ จังหวัดนราธิวาส

ฮาติม ยากา^{1*} ชัมซู สาอู² สุ่ม บิลไบ³

^{1*} นักศึกษาปริญญาโท, สาขาวิชาการบริหารและการจัดการการศึกษาอิสลาม คณะวิทยาการอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์, สาขาวิชาการบริหารและการจัดการการศึกษาอิสลาม คณะวิทยาการอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

³ ผู้ช่วยศาสตราจารย์, สาขาวิชาการสอนอิสลามศึกษา คณะวิทยาการอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

บทคัดย่อ

การวิจัยเชิงปฏิบัติการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) พัฒนาระบบการแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างกิจกรรมเสริมหลักสูตรเกี่ยวกับทักษะทางวัฒนธรรมสำหรับครูโรงเรียนบ้านบือแนปีแยะ จังหวัดนราธิวาส 2) ศึกษาผลการพัฒนา กิจกรรมเสริมหลักสูตรแบบมีส่วนร่วมเพื่อเสริมทักษะทางวัฒนธรรมสำหรับครูโรงเรียนบ้านบือแนปีแยะ จังหวัดนราธิวาส และ 3) ศึกษากลไกในการขยายผลในสถานศึกษากลุ่มเป้าหมายเป็นครูผู้สอนจากโรงเรียนบ้านบือแนปีแยะ จังหวัดนราธิวาส จำนวน 9 คน ผู้บริหารโรงเรียนจำนวน 1 คน ตัวแทนผู้ปกครองจำนวน 10 คน โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือกระบวนการแบบมีส่วนร่วม แบบสัมภาษณ์กลุ่ม แบบประเมินทักษะกระบวนการแบบมีส่วนร่วมสำหรับครู แบบประเมินกิจกรรมเสริมหลักสูตรด้วยกระบวนการแบบมีส่วนร่วมสำหรับครู ส่วนข้อมูลเชิงปริมาณวิเคราะห์ด้วยค่าสถิติพื้นฐาน ผลการวิจัยพบว่า 1) การพัฒนาระบบการแบบมีส่วนร่วม ประกอบด้วย 6 ขั้นตอน คือ ร่วมวิเคราะห์ ร่วมออกแบบ ร่วมพัฒนา ร่วมนำไปใช้ ร่วมประเมินผล และร่วมขยายผล 2) ผลการใช้การพัฒนาระบบการแบบมีส่วนร่วม พบว่า ครูผู้สอนสามารถออกแบบแผนการใช้กิจกรรมเสริมหลักสูตร ครูผู้สอนมีทักษะในกระบวนการแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างกิจกรรมเสริมหลักสูตรเกี่ยวกับทักษะทางวัฒนธรรมสำหรับครู และ 3) ผลการศึกษากลไกการขยายผล พบกลไกการพัฒนาแบบ HALIM ประกอบด้วย กลไกด้านการรับฟังที่ดี (Hearing) กลไกด้านการวิเคราะห์ (Analysis) กลไกด้านการเรียนรู้ร่วมกัน (Learning Together) กลไกด้านการนำไปใช้ (Implementation) และกลไกด้านการบริหารจัดการ (Management)

คำสำคัญ: กระบวนการแบบมีส่วนร่วม, กิจกรรมเสริมหลักสูตร, ทักษะทางวัฒนธรรม, นักเรียนโรงเรียนบ้านบือแนปีแยะ

บทความวิจัย

The Participatory Development of Extra-Curricular Activities on Cultural Skills for Teachers at Ban Buenae Pi Yae School, Narathiwat Province

Haleem Yaka^{1*}, Samsoo Sa-U² Sumai Binbai³

^{1*}M.Ed. student in Islamic Educational Administration and Management Program (IEAMP), Faculty of Islamic Sciences, Prince of Songkla University, Pattani Campus

²Assistant professor, Lecturer in Islamic Educational Administration and Management Program (IEAMP), Faculty of Islamic Sciences, Prince of Songkla University, Pattani Campus

³ Assistant professor, Lecturer in Teaching Islamic Studies Program, Faculty of Islamic Sciences, Prince of Songkla University, Pattani Campus

ABSTRACT

This action research has the following objectives: 1) Develop a participatory process for creating supplementary cultural skills activities for teachers at Ban Buenae Pi Yae School, Narathiwat Province. 2) Examine the outcomes of developing these participatory supplementary activities to enhance teachers' cultural skills. And 3) Study the mechanisms for implementing these outcomes within the school. The participants include nine teachers, one school administrator, and ten parent representatives from Ban Buenae Pi Yae School, selected using a purposive sampling approach. The research utilized various tools such as a participatory process, group interviews, assessments of teachers' participatory process skills, assessments of supplementary activity development using a participatory process, and evaluations of teacher satisfaction with the participatory process. The findings include the six-step participatory process development: joint analysis, joint design, joint development, joint implementation, joint evaluation, and joint result expansion (scale-up). The outcomes indicate that teachers created high-quality plans for supplementary activities, developed participatory process skills. Mechanisms for expanding results included HALIM mechanisms: effective listening (Hearing), Analysis, collaborative learning (Learning Together), Implementation, and Management.

Keywords: Participatory Process, Extra-Curricular Activities, Cultural Skill, Students, Ban Buenae Pi Yae School

บทความวิจัย

บทนำ

วิถีชีวิตมุสลิมในภาพรวมมีหลักศรัทธา หลักปฏิบัติที่แตกต่างจากคนต่างศาสนา ในขณะที่เป้าหมายของศาสนาอิสลามซึ่งพระเจ้าได้ส่งศาสนทูตมุฮัมมัดเพื่อให้ความเมตตาต่อประชาชาติทั้งมวล ไม่ว่าจะนับถือศาสนาใด เชื้อชาติ สีผิวใด แต่เมื่อกลับไปดูปฏิบัติการบางอย่าง บางคน ในพื้นที่ซึ่งได้รับข้อมูลจากคนต่างศาสนาโดยเฉพาะพระในพื้นที่เช่นเด็ก ๆ มุสลิมบางส่วนเมื่อเห็นพระยังถ่มน้ำลายต่อหน้าพระ ซึ่งสิ่งนี้ยังเป็นสิ่งที่ทำลายสำหรับนักวิชาการมุสลิมว่าจะทำอย่างไรที่จะอธิบายให้คนของตัวเองได้เข้าใจในหลักการอิสลามที่ถูกต้องจากทฤษฎีสู่ปฏิบัติให้ได้ เรื่องเหล่านี้ก็เป็นโจทย์สำคัญสำหรับมุสลิมโดยเฉพาะสำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดที่จะช่วยชี้เหตุผล หลักการว่าส่วนไหนทำได้ไม่ได้แค่ไหนอย่างไรเพื่อมุสลิมเองจะได้ปฏิบัติเป็นมาตรฐานเดียวกัน รัฐได้จัดการได้ถูกต้องและชาวบ้านต่างศาสนาจะได้เข้าใจ (อับดุลสุโก ดินอะ, 2561)

พหุวัฒนธรรมศึกษา (Multicultural education) ได้รับความสนใจและให้ความสำคัญในการจัดการศึกษาสำหรับชุมชนที่มีความหลากหลาย โดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2560 มาตรา 60 บัญญัติให้รัฐพึงส่งเสริมและให้ความคุ้มครองชาวไทยกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ให้มีสิทธิดำรงชีวิตในสังคมตามวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิต อย่างสงบสุข ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ไม่ขัดต่อความสงบ ศีลธรรมอันดีของประชาชน รวมทั้งรัฐบาลส่งเสริมการอยู่ร่วมกันภายใต้สังคมพหุวัฒนธรรมเป็นนโยบายระดับชาติ บนหลักการ “ความเป็นสังคมพหุวัฒนธรรม” (นงเยาว์ เนาวรัตน์, 2556) โดยรัฐไทยมีนโยบายการศึกษาที่คำนึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมของผู้เรียนมากขึ้นในปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม การปฏิบัติตามนโยบายเหล่านี้แตกต่างกันในระดับโรงเรียนและพื้นที่ ในพื้นที่ที่มีการเมืองวัฒนธรรมของกลุ่มเข้มแข็ง เช่น ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ นอกจากนั้น การคำนึงถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมในนโยบายของรัฐก็ดี ในแบบเรียนหรือในการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนก็ดี ยังเป็นความหลากหลายทางวัฒนธรรม (จิตติมา อพัทธนานนท์, 2561)

พื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้มีความเป็นสังคมพหุวัฒนธรรม ประชากร เชื้อชาติ ภาษา ศาสนา ความ เป็นอยู่ โดยมีลักษณะเป็นชุมชนซึ่งก่อเกิดจากการรวมของคนที่มีความแตกต่าง หลากหลาย มาอาศัยอยู่ในที่เดียวกัน (ศูนย์บริการวิจัยมหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2559; อุดร หลักทอง, 2558; โอลาส เกาไศยาภรณ์, 2555)

โรงเรียนมีความสำคัญในการจัดการเรียนรู้พหุวัฒนธรรม สถานศึกษาควรที่จะส่งเสริมวิธีการเรียนรู้ความหลากหลายในชุมชนให้กับนักเรียน (นงเยาว์ เนาวรัตน์, 2556) ผ่านกระบวนการจัดทำหลักสูตรทุกกลุ่มสาระโดยแนวทางดังกล่าวส่งผลต่อจัดทำคู่มือการจัดกิจกรรม การเรียนรู้การอยู่การศึกษาเชิงพหุวัฒนธรรมและช่วยให้ความรู้ความเข้าใจมากขึ้น (ชรินทร์ มั่งคั่ง, 2562; อรรถพล ประภาสโนบล, 2565 ก) โดยระบบการศึกษาแบบพหุวัฒนธรรมในรูปแบบการอยู่ร่วมกันนั้น สามารถลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา และสร้างความเสมอภาคทางการศึกษาเพื่อให้ผู้เรียนที่มีความหลากหลายสามารถ เข้าถึงการศึกษาได้เพราะฉะนั้นโรงเรียนที่มีความหลากหลายทางพหุวัฒนธรรมควรมีหลักสูตรที่เน้นการเรียนการสอน ไปแนวทางที่ส่งเสริมความในตัวผู้เรียน (วสุธาร พันธุ์ร่ำม และ ชรินทร์ มั่งคั่ง, 2566)

การพัฒนาทักษะทางวัฒนธรรมจึงจำเป็นให้เกิดกับนักเรียนนั้นมีประโยชน์อย่างยิ่งในการเสริมพลังในตนเองให้มีความสามารถควบคุมและบังคับตนเองในสถานการณ์ต่างๆ ที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตมีการปรับตัวและทำความเข้าใจ โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ดังเช่นพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ นักเรียนต้องสามารถตอบสนองต่อความต้องการที่แตกต่างกันของผู้คน และต้องสามารถแสดงออกถึงความเป็น

บทความวิจัย

ผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมต่อสถานการณ์ของความหลากหลายทางวัฒนธรรม (ดนุลดา จามจุรี และบุบผา เมฆศรี ทองคำ, 2555; เอกรินทร์ สังข์ทอง, 2555) ทั้งนี้การยอมรับวัฒนธรรมที่แตกต่าง มีความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์คาดการณ์ผลที่จะเกิดขึ้นเพื่อหาแนวทางสนับสนุนและช่วยเหลือผู้อื่นและนำความรู้ที่มีมาประยุกต์ใช้เพื่อจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นได้ (เอกรินทร์ สังข์ทอง, 2555) โดยการเรียนรู้ที่ดีนั้น ต้องเรียนรู้ตามสภาพจริง โดยความคิดและปฏิบัติ เช่น การทำโครงการค่ายการเรียนรู้ที่เน้นความรู้ไปใช้ แต่การเรียนรู้ในรูปแบบของกิจกรรมเสริมหลักสูตรในบริบทที่ตนเองอาศัยอยู่นั้นหายาก รวมทั้งการมีส่วนร่วมของชุมชนที่มีความหลากหลายในการจัดทำกิจกรรมสำหรับผู้เรียนเพื่อเรียนรู้ความหลากหลายของชุมชนตนเองก็ยังมีน้อย ส่วนงานวิจัยใหญ่เน้นไปที่ภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมของผู้บริหารทั้งที่มีความจำเป็นมากที่นักเรียนและครูต้องมีคุณลักษณะที่เกี่ยวข้องกับทักษะทางวัฒนธรรม (กัญญาลักษณ์ ชีพอุบัติ, 2563)

กิจกรรมเสริมหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้เรื่องความหลากหลายของผู้คนในชุมชนนั้น เป็นแนวทางหนึ่งในการเสริมสร้างทักษะทางวัฒนธรรมให้กับผู้เรียน (ชุมศักดิ์ อินทร์รักษ์, 2557; บัญญัติ ยงยวน ปนดดา ธนเศรษฐกร และวสุนันท์ ชุ่มเชื้อ, 2557; วสุธาร พันธุ์อร่าม และ ชรินทร์ มั่งคั่ง, 2566) โดยในบริบทของจังหวัดชายแดนภาคใต้ นั้น ปัจจัยที่ส่งเสริมบทบาทในการจัดการศึกษาเชิงพหุวัฒนธรรม ได้แก่ การบูรณาการในเนื้อหา รายวิชาให้มีหลักสูตรท้องถิ่นที่สอดคล้องกับชีวิตประจำวันของนักเรียน การพูดคุยกับนักเรียนเพื่อเข้าใจปัญหาและหาแนวทางการแก้ไขที่เหมาะสม การไม่เลือกปฏิบัติ การใช้ความยุติธรรมในการบริหารโรงเรียน และส่งเสริมให้มีกิจกรรมร่วมกันระหว่างต่างศาสนา (ฟาตีห๊ะ แววันจิต, 2561) ซึ่งโรงเรียนบ้านบือแนปีแยะตั้งอยู่ในพหุวัฒนธรรมพบปัญหาทักษะทางวัฒนธรรมของนักเรียน เพราะในบริบทของพื้นที่ในปัจจุบัน มีประชากรส่วนใหญ่เป็นมุสลิม แต่ยังมีร่องรอยของชุมชน สถานที่ต่างๆที่สามารถเชื่อมโยงการเรียนรู้ทักษะทางวัฒนธรรม เช่น มีสุสานจีน ตั้งอยู่บ้านเรือนของคนพุทธ โกศเก็บอัฐิ และ ร้านขายของของคนจีน ไทยพุทธตั้งอยู่ในพื้นที่บริเวณรอบโรงเรียน ซึ่งภายหลังเหตุการณ์ปล้นปืนในปี พ.ศ.2547 ทำให้มีการอพยพย้ายถิ่นฐานของผู้คน เกิดชุมชนที่เป็นชุมชนที่มี อัตลักษณ์เดียว ความหลากหลายของชุมชนเริ่มลดลง ทำให้ปฏิสัมพันธ์ระหว่างศาสนาของผู้คนทั้งสามกลุ่มเริ่มลดน้อยลงไป (จิระสุข สุขสวัสดิ์ และอรัญญา ดุ้ยคัมภีร์, 2553; อภิรัฐ บุญศิริ, 2559; ณัฐินี ปิยะศิริพนธ์, 2561) ซึ่งส่งผลต่อทักษะทางวัฒนธรรมของเยาวชนในชายแดนภาคใต้ (ดิเรก همانมานะและ มูฮำหมัดราฟิร มะเก็ง, 2565)

งานวิจัยเกี่ยวกับพหุวัฒนธรรมศึกษาในโรงเรียนที่ผ่านมา นั้น ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นการทำในพื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทย (ชุมศักดิ์ อินทร์รักษ์, 2557; วสุธาร พันธุ์อร่าม และ ชรินทร์ มั่งคั่ง, 2566) ในส่วนของจังหวัดชายแดนภาคใต้ นั้น จะเป็นการศึกษาเชิงสำรวจและเชิงคุณภาพ (เอกรินทร์ สังข์ทอง, 2555) แต่งานวิจัยเชิงพัฒนาวัตกรรมการเพื่อสร้างกิจกรรมเสริมหลักสูตรการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมระหว่างโรงเรียนและชุมชนนั้นยังมีจำกัด ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะพัฒนากระบวนการแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างกิจกรรมเสริมหลักสูตรเกี่ยวกับทักษะทางวัฒนธรรมสำหรับครูโรงเรียนบ้านบือแนปีแยะ จังหวัดนราธิวาส เพื่อเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีในการพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา ผู้ปกครอง และชุมชน เพื่อมีส่วนร่วมในการพัฒนากิจกรรมที่จะส่งเสริมและพัฒนาให้นักเรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาทักษะการใช้ชีวิตที่เหมาะสมในสังคมพหุวัฒนธรรมต่อไป

บทความวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อสร้างกิจกรรมเสริมหลักสูตรเกี่ยวกับทักษะทางวัฒนธรรมสำหรับครู
2. เพื่อศึกษาผลการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อสร้างกิจกรรมเสริมหลักสูตรเกี่ยวกับทักษะทางวัฒนธรรมสำหรับครู
3. เพื่อศึกษากลไกการพัฒนากระบวนการแบบมีส่วนร่วมเพื่อสร้างกิจกรรมเสริมหลักสูตรเกี่ยวกับทักษะทางวัฒนธรรมสำหรับครูไปขยายผลสู่สถานศึกษา

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ มีขอบเขตในการศึกษาค้นคว้า ดังนี้

1. ขอบเขตด้านตัวแปร

- 1) ตัวแปรต้น ได้แก่ กระบวนการมีส่วนร่วม (ADDIES)
- 2) ตัวแปรตาม ได้แก่
 - (1) กระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อสร้างกิจกรรมเสริมหลักสูตรเกี่ยวกับทักษะทางวัฒนธรรมสำหรับครู
 - (2) ทักษะการสร้างกิจกรรมเสริมหลักสูตรเกี่ยวกับทักษะทางวัฒนธรรม

2. ขอบเขตด้านกลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายประกอบด้วย ผู้บริหารโรงเรียนบ้านปือแนปีแย 1 คน ตัวแทนครูผู้สอน จำนวน 9 คน และตัวแทนผู้ปกครอง จำนวน 10 คน ทำการเลือกแบบเจาะจง

3. ขอบเขตด้านสถานที่

โรงเรียนบ้านปือแนปีแย จังหวัดนราธิวาส และพื้นที่รอบโรงเรียน

วิธีการดำเนินการวิจัย

1. กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัย

กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ โรงเรียนบ้านปือแนปีแย จังหวัดนราธิวาส ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 1 คน ครูผู้สอน จำนวน 9 คน ผู้แทนผู้ปกครอง จำนวน 9 คน รวมทั้งสิ้น 20 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ในการดำเนินการวิจัย การพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อสร้างกิจกรรมเสริมหลักสูตรเกี่ยวกับทักษะทางวัฒนธรรมสำหรับครู มีขั้นตอนพัฒนา ดังนี้

การพัฒนาแผนกระบวนการแบบมีส่วนร่วม (ADDIES) สำหรับครู

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลนั้น ผู้วิจัยนำแผนการจัดกระบวนการแบบมีส่วนร่วม เพื่อสร้างกิจกรรมเสริมหลักสูตรสำหรับครูไปใช้กับกลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้อำนวยการโรงเรียน ครูผู้สอน ตัวแทนผู้ปกครอง โรงเรียนบ้านปือแนปีแย จำนวน 20 คน ณ โรงเรียนบ้านปือแนปีแย จังหวัดนราธิวาส โดยผู้วิจัยดำเนินการตามขั้นตอนที่กำหนดไว้ในแผนกระบวนการแบบมีส่วนร่วม (ADDIES) ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อสร้างกิจกรรมเสริมหลักสูตรเกี่ยวกับทักษะทางวัฒนธรรมสำหรับครู ในขั้นตอนที่ 1 ร่วมวิเคราะห์ (Analyze) ผู้วิจัย

บทความวิจัย

ดำเนินการสัมภาษณ์กลุ่มกับกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ครูอำนวยการโรงเรียน ครูผู้สอน ผู้ปกครอง ตามแผนกระบวนการแบบมีส่วนร่วม (ADDIES) โดยใช้กิจกรรม world café ร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาและแนวทางในการลงพื้นที่เป้าหมาย

ขั้นตอนที่ 2 การเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ ตามวัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อพัฒนากระบวนการแบบมีส่วนร่วม (ADDIES) เพื่อสร้างกิจกรรมเสริมหลักสูตรเกี่ยวกับทักษะทางวัฒนธรรมสำหรับครู ในขั้นตอนที่ 2 ร่วมออกแบบ (Design) ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลกับกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ครูผู้สอน ผู้อำนวยการโรงเรียน และผู้ปกครอง โดยใช้กิจกรรมเดินเมืองและลงพื้นที่ พร้อมร่วมออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้กับการสร้างกิจกรรมเสริมหลักสูตรของครู ตามแผนกระบวนการแบบมีส่วนร่วม (ADDIES) เสริมทักษะทางวัฒนธรรมของครู

ขั้นตอนที่ 3 การเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ ตามวัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อพัฒนากระบวนการแบบมีส่วนร่วม (ADDIES) เพื่อสร้างกิจกรรมเสริมหลักสูตรเกี่ยวกับทักษะทางวัฒนธรรมสำหรับครู ในขั้นตอนที่ 3 ร่วมพัฒนา (Develop) ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลกับกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ครูผู้สอน ผู้อำนวยการโรงเรียน และผู้ปกครอง โดยการพัฒนากิจกรรมเสริมหลักสูตรเกี่ยวกับทักษะทางวัฒนธรรมของครู ตามแผนกระบวนการแบบมีส่วนร่วม (ADDIES)

ขั้นตอนที่ 4 การเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ ตามวัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อพัฒนากระบวนการแบบมีส่วนร่วม (ADDIES) เพื่อสร้างกิจกรรมเสริมหลักสูตรเกี่ยวกับทักษะทางวัฒนธรรมสำหรับครู ในขั้นตอนที่ 4 ร่วมนำไปใช้ (Implement) โดยครูผู้สอนนำกิจกรรมเสริมหลักสูตร (ร่าง) นำไปใช้ ในกิจกรรมลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้จากการ Develop เพื่อวิพากษ์ผลการใช้กิจกรรมเสริมหลักสูตรและให้ข้อเสนอแนะ โดยมีผู้วิจัยเป็นผู้จัดบันทึก สังเกตการณ์ และรวบรวมข้อมูล ตามแผนกระบวนการแบบมีส่วนร่วม (ADDIES)

ขั้นตอนที่ 5 การเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ ตามวัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อศึกษาผลการใช้กระบวนการแบบมีส่วนร่วม (ADDIES) เพื่อการสร้างกิจกรรมเสริมหลักสูตรเกี่ยวกับทักษะทางวัฒนธรรมสำหรับครู ในขั้นตอนที่ 5 ร่วมประเมินผล (Evaluate) โดยครูผู้สอน ผู้อำนวยการโรงเรียน และผู้ปกครองร่วมกันถอดบทเรียน สะท้อนผลกรนำไปใช้กิจกรรมเสริมหลักสูตร เพื่อพัฒนาและปรับปรุง โดยใช้ข้อมูลย้อนกลับ ตามแผนกระบวนการแบบมีส่วนร่วม (ADDIES) และผู้วิจัยได้มีการสร้างกิจกรรมเสริมหลักสูตรเกี่ยวกับทักษะทางวัฒนธรรมสำหรับครู , ทักษะกระบวนการแบบมีส่วนร่วม (ADDIES) สำหรับครูและประเมินแบบสอบถามความพึงพอใจของครูต่อการใช้กระบวนการแบบมีส่วนร่วม (ADDIES)

ขั้นตอนที่ 6 การเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ ตามวัตถุประสงค์ที่ 3 เพื่อศึกษาแนวทางการขยายผล ในขั้นตอนที่ 6 ร่วมขยายผล (Scale-up) ผู้วิจัยดำเนินการสัมภาษณ์กลุ่มกับกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ผู้อำนวยการโรงเรียน ครูผู้สอน ผู้ปกครอง ศึกษาพิเศษ และครูสังคมศึกษาโรงเรียนอื่น โดยจัดเวทีนำเสนอถอดบทเรียน ต่อผู้บริหาร ต่อกลไกการขยายผลกระบวนการแบบมีส่วนร่วมที่พัฒนาไปใช้สู่สถานศึกษาต่อไป

บทความวิจัย

ผลการวิจัย

1. ผลจากกระบวนการร่วมวิเคราะห์ (Analyze)

จากกระบวนการร่วมคิดวิเคราะห์ผู้วิจัยได้ใช้กิจกรรม กิจกรรม world café โดยใช้กลุ่มเป้าหมายคือ กลุ่มครูและผู้บริหาร และตัวแทนผู้ปกครอง โดยผู้วิจัยได้สอบถามเกี่ยวกับปัญหาและแนวทางการแก้ปัญหาทักษะทางวัฒนธรรมของนักเรียนในโรงเรียนบ้านปือแนปีแย ซึ่งผลปรากฏ ดังนี้

ปัญหาด้านทักษะทางวัฒนธรรมของนักเรียนในโรงเรียนบ้านปือแนปีแย

ปัญหาด้านความรู้ ความเข้าใจ จากการสัมภาษณ์ ครูและผู้ปกครอง ได้สะท้อนว่าผู้เรียนยังมีข้อจำกัด ความรู้ความเข้าใจความต่างทางด้านวัฒนธรรมเป็นอย่างมาก นักเรียนเข้าใจว่า การเป็นมุสลิม วัฒนธรรม คือรูปแบบการดำเนินชีวิตเดียวในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ดังเช่นข้อมูลจากการสัมภาษณ์ครู “นักเรียนยังไม่รู้ว่า คนต่างศาสนิกมีชีวิต และ กิจกรรมแต่ละวันแตกต่างกันจากตน นักเรียนเข้าใจว่าคนนับถือศาสนาเดียวกัน หรือถึงนับถือต่างกัน ก็มีชีวิตแบบเดียวกัน” (ครูคนที่ 1) “นักเรียนเข้าใจว่า ถ้าไม่คลุมผม และไม่ละหมาดคือคนไม่ดี โดยการตัดสินที่จากการมองเห็นตามประสาเด็ก และ เห็นความต่างไม่ได้” (ครูคนที่ 6) และ “นักเรียนสงสัยว่าทำไมคนต่างศาสนิกไม่มา งานวันสำคัญของอิสลามที่จัดขึ้นในหมู่บ้าน เพราะเขาอยากให้คนรู้จักหรือคนพุทธมางานด้วย เขาชอบอยากให้มาด้วย” (ครูคนที่ 7)

ปัญหาด้านการปฏิบัติตนเมื่อต้องสัมผัสกับผู้คนต่างศาสนิกต่างวัฒนธรรม

จากการที่ไม่ได้อยู่กับคนต่างศาสนิก นักเรียนมักสงสัยและอยากรู้ จากการให้ข้อมูลของผู้ปกครองทำให้เห็นถึง “ความสงสัย” ดังกล่าว เช่น ผู้ปกครองคนที่ 2 เล่าว่า “ลูกชายเขาก็สงสัยนะว่า เมื่อมีการตายของคนพุทธทำไมจึงต่างกับมุสลิม เขาเห็นเมื่อมีการตายของมุสลิมไปทำพิธีที่มีสยิดและฝัง แต่คนพุทธบอกว่าไปเผาและนำกระดูกไปปล่อยในทะเล” หรือปัญหาเรื่องประเพณีของต่างศาสนิกที่ผู้ปกครองคนที่ 3 เล่าว่า “ลูกอยากไปลอยกระทง คิดว่าคงจะสนุกน่าดู มีสีสัน ปล่อยตามแม่น้ำ เขาอยากไปด้วย ลอยกระทงมีรายละเอียดอย่างไร ลอยทำไม และ ทำไมต้องจัดงาน เขาอยากไปร่วมเพราะมีสีสันการแต่งตัวดูดีด้วย” หรือคำถามที่สะท้อนถึง “คำถามที่ต้องการคำตอบของนักเรียน” ดังเช่น ผู้ปกครองคนที่ 6 บอกว่า “ลูกชายได้ยืนพระสวด ตามลำโพงบ้างแล้วทำไม ไม่มาสวดพร้อมกัน ภาษาและการสวด ทำนองต่างกัน เวลาไม่ตรงกัน แล้วถ้าจะสวดพร้อมกันได้ไหม”

การรับสื่อในหมู่บ้าน สื่อบอกเล่า ทำให้มองต่อคนในต่างศาสนิก เป็นคนบาป เช่น ตี๋มเหล่า การแต่งตัวซึ่งไม่สอดคล้องกับอิสลามจึงมองว่าไม่ดี ผู้ปกครองคนที่ 3 บอกว่า นักเรียนพูดว่า “คนตี๋มเหล่า สุบหฺรี เป็นคนบาป และตกรกตามความเชื่อของอิสลามซึ่งห้ามเรื่องนี้” สอดคล้องกับผู้ปกครองคนที่ 5 ที่บอกบอกว่า นักเรียนได้ยินคนที่ร้านน้ำชาบอกว่า คนต่างศาสนิกไม่คลุมผม ดังนั้นเขาจะต้องไม่คบกับคนพวกนี้

แนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้

จากข้อมูลให้สัมภาษณ์ของครูผู้สอนและผู้ปกครอง พบแนวทางส่วนแนวทางการเสริมสร้างทักษะทางวัฒนธรรมสำหรับนักเรียนนั้น ประกอบด้วยกิจกรรมที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน แะสร้างพื้นที่กลางในการเรียนรู้เรื่องพหุวัฒนธรรมของผู้คนในชุมชน ซึ่งสามารถสรุปได้เป็น 5 กิจกรรม ดังนี้

1) กระบวนการเชิญ การพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อสร้างกิจกรรมเสริม หลักสูตรเกี่ยวกับทักษะทางวัฒนธรรมสำหรับครูโรงเรียนบ้านปือแนปีแย จังหวัดนราธิวาส โดยครูมีการเชิญพระจากวัดมาให้ความรู้และคิดกิจกรรมการอยู่ร่วมกันและการสร้างความคุ้นเคย การใช้ทักษะการเรียนรู้และการอภิปรายร่วมกัน โดยครูผู้สอน

บทความวิจัย

ท่านหนึ่งได้กล่าวว่า “แรก ๆ นักเรียนไม่กล้าและหวาดกลัวกับพระซึ่งเขาไม่เคยพูดคุยมาก่อน แต่หลังจากได้ ทักทายพูดคุย อย่างยิ้มแย้มเขาสงบใจและอยากคุยด้วย โดยกล้าที่จะมาพูดทักทายและคลุกคลีมากขึ้น ” (ครูผู้สอน คนที่ 2)

ดังนั้นครูผู้สอนจะเป็นผู้สร้างสถานการณ์บริบทรอบด้านให้เป็นบรรยากาศแห่งการแสวงหาความรู้ร่วมกัน โดยใช้สื่อ ที่เกี่ยวข้องกับหลากหลายทางวัฒนธรรม เช่น เทศกาลทางศาสนาหรือประเพณี เชิญมาเล่าให้ฟัง ตรงกับหลักสูตรในวิชาเรียนสังคมศึกษา ในเรื่องของศาสนา และประเพณีท้องถิ่น ซึ่งครูผู้สอนคนหนึ่งได้เล่าว่า “การเรียนรู้ตามสภาพจริงเท่านั้นที่จะทำให้เขา เรียนรู้ได้อย่างรวดเร็ว การเข้าใจคนอื่นจากการคุย แลกเปลี่ยนและมีปฏิสัมพันธ์ในทางที่ดี ” (ครูผู้สอนคนที่ 4) ในส่วนของผู้ปกครองได้กล่าวถึงแนวทางการ “เชิญ” ว่า สามารถสร้างความสนใจและการเรียนรู้เกี่ยวกับความแตกต่างด้านศาสนาให้ กับนักเรียนเช่นกัน ซึ่งจะช่วยลดความหวาดระแวง และทำให้นักเรียนเกิดความชื่นชอบที่จะมีปฏิสัมพันธ์กับต่างศาสนิก ผู้ครองคนหนึ่งได้สะท้อนว่า “ผมเป็นพ่อของนักเรียนอยากให้นักเรียนมีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมที่หลากหลายรูปแบบ เพื่อให้นักเรียนได้โต และเข้าใจคนอื่นมากขึ้น ” (ผู้ปกครอง คนที่ 1) และผู้ปกครองยังเห็นด้วยกับกิจกรรมดังกล่าว โดยได้กล่าวถึงผลลัพธ์ว่า “ลูกน่าจะชอบกิจกรรมแนวแบบนี้ เพราะการทำกิจกรรมด้วยกัน ทำให้เขาหายสงสัย ตอบคำถามที่อยากรู้ได้ และได้สอนการพูดภาษาไทยด้วย ” (ผู้ปกครอง คนที่ 3)

2) กระบวนการชวน การพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อสร้างกิจกรรมเสริม หลักสูตรเกี่ยวกับทักษะทางวัฒนธรรม โรงเรียนบ้านปือแนปีแยะ จังหวัดนราธิวาส โดยครูมีการชวนผู้ที่มีความรู้ในท้องถิ่น เช่นเรื่องยาสมุนไพร อาหาร เพื่อศึกษาวิถีชีวิต ภาษาถิ่น เพื่อให้นักเรียนมีความรู้และทักษะ เข้าใจวิถีชีวิตที่อยู่ร่วมกัน นอกจากนี้ ได้ความรู้ยังได้ทำกิจกรรมร่วมกันอีกด้วย โดยครูผู้สอนได้ให้ข้อเสนอแนะว่าต่อกิจกรรมในรูปแบบ “ชวน” นี้ว่า “เด็กได้เห็นว่ นับถือศาสนาต่างกัน แต่ใช้ยาสมุนไพรตัวเดียวกัน ที่มีอยู่ในหมู่บ้าน ทำให้เขามองว่า เป็นอาการเดียวกันและ ความรู้สึกนึกคิดเหมือนกัน ทำให้เห็นความเหมือนของชาวบ้าน หรือคุยกันได้ง่ายขึ้น จากปัญหาสุขภาพเหมือนกัน ” (ครูคนที่ 5) และครูคนที่ 3 บอกว่า “เคยพาลูกไปหาหมอแถวบ้านคนพุทธ ลูกได้เห็นวิธีการทำให้ลูกเข้าใจมากขึ้นว่าไม่ว่าจะนับถือศาสนาใด ก็มีการเจ็บป่วยและต้องมีการรักษาเมื่อบาดเจ็บ” ครูคนที่ 5 บอกว่า “การนับญาติ ทำให้รู้สึกใกล้ชิดกันมากขึ้น ดังนั้นถ้ามีกิจกรรมที่ให้เกิดได้เห็นการเป็นเครือญาติของผู้คน ที่ต่างศาสนาแต่เป็นญาติกันทำให้รู้สึกใกล้ชิดมากขึ้น ลดความกลัว ทำให้กล้าไปคุยมากขึ้น”

3) กระบวนการช่วย เป็นแนวทางแก้ปัญหาที่เน้นการทำกิจกรรมจิตอาสา ทำร่วมกัน เช่น กวาดริมถนน การรณรงค์การทิ้งขยะของพ่อค้าแม่ขายในถังขยะในตลาด ทำความสะอาดมัสยิด การเดินรณรงค์ โครงการต่างๆ เช่น การป้องกันยาเสพติด การป้องกันยุงลาย การให้ความรู้เกี่ยวกับทักษะสุขภาพ โดยเป็นกิจกรรมไม่เกี่ยวกับศาสนา แต่เป็นกิจกรรมเน้นการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การช่วยเหลือกันถือเป็นสิ่งที่ดีลำดับต้นๆของมนุษย์ เป็นการสร้างความเข้าใจ และเห็นใจผู้อื่นได้มากขึ้น โดยกลุ่มของผู้ปกครองได้นำเสนอแนวคิดนี้ว่า หากผู้เรียนได้ทำกิจกรรมเชิงจิตอาสาในชุมชน จะทำให้นักเรียนได้เรียนรู้บริบททางสังคม และสร้างความเห็นอกเห็นใจ (Empathy) กับผู้คนในชุมชนได้ดีขึ้น ดังเช่น ผู้ปกครองคนที่ 5 เล่าว่า “นักเรียนไปทำความสะอาดมัสยิด เขาอยากไปดูความสะอาดในวัดด้วย เพราะเขาอยากรู้ว่า วัดต้องสะอาดด้วยมั๊ย ” สอดคล้องกับผู้ปกครองคนที่ 6 บอกว่า “เด็กอยากรู้ว่าการช่วยกัน มีเฉพาะในอิสลามหรือศาสนาอื่นด้วย”

บทความวิจัย

4) กระบวนการชุมชน เป็นการนำเรื่องราวของชีวิตประวัติบุคคลสำคัญในหมู่บ้าน ข้าราชการเกษียณ แก่แก่ บุคคลที่บริจาคที่ดินสาธารณประโยชน์ เช่น ให้โรงเรียน สุสานจีน โบสถ์ มัสยิด กุโบร์ และอื่นๆ มาเล่าให้กับ นักเรียนเกี่ยวกับเรื่องราวทางประวัติศาสตร์สำคัญของบุคคลที่มีน้ำใจในอดีต ที่อยากให้ลูกหลานได้มีที่ทำประโยชน์ ร่วมกันและสอนการมีน้ำใจให้กับส่วนร่วมเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขและร่วมมือหวงแหนสมบัติส่วนร่วม ดังเช่น ครูคนที่ 2 บอกว่า “นักเรียนสงสัยว่า โรงเรียนตั้งอยู่ในที่ของใคร ใครเป็นเจ้าของ” ส่วนครูคนที่ 5 บอกว่า “เด็กอยากบันทึกเรื่องราวด้วยตัวเอง ผ่านการเล่าของคนแก่” สอดคล้องกับครูคนที่ 6 บอกว่า “เด็กอยากอ่าน ประวัติ ป้าย ตามสถานที่ต่าง ๆ ทำให้เขาได้ใหม่” และครูคนที่ 7 บอกว่า “นักเรียนอยากให้ครูบอกผู้ปกครอง บอกประวัติเรื่องราวของหมู่บ้านก่อนนอน”

5) กระบวนการ (เล่าเรื่อง) ชชาติพันธุ์ เนื่องจากชุมชนมีการเข้ามาอยู่อาศัยของผู้คนที่หลากหลายชาติพันธุ์ มีความสัมพันธ์ การติดต่อสื่อสาร ช่วยเหลือ สามัคคี การแลกเปลี่ยน คำขายการทำกิจกรรมต่างที่ไม่ผิดหลัก ศาสนา ดังที่ ครูคนที่ 1 บอกว่า “เด็กอยากรู้บ้านคนจีนอยู่ตรงไหน อยากดูว่าหน้าตาแบบไหน” ครูคนที่ 2 บอกว่า “เขาไม่อยากจะให้มีเหตุการณ์ยิ่งกัน ระเบิด เขาอยากมีเพื่อนพุทธ เพราะเคยเจอเป็นคนสนุกสนานและใจดี” หรือ ครู คนที่ 3 บอกว่า “คนจีนพูดจีนแบบไหน เขาอยากอ่านป้ายที่สุสานจีน” สอดคล้องกับครูคนที่ 4 บอกว่า “เขาอยาก เรียนกับครูพุทธสำเนียงการพูดภาษาไทยน่าจะดี และ ไหว้ ถอนสายบัวต้องสวยแน่ ๆ” และครูคนที่ 5 บอกว่า “เด็กอยากรู้ว่าทำไม คนจีนชอบค้าขาย และเก่งคณิตศาสตร์”

ผลจากจากกระบวนการร่วมออกแบบ (Design)

หลังจากได้รับทราบถึงปัญหาและแนวทางการแก้ไขจากผู้บริหาร ครูผู้สอนและตัวแทนผู้ปกครองแล้ว ผู้วิจัยได้จัดกิจกรรมเดินเมืองต้นไทร เพื่อให้ครูผู้สอนได้สำรวจแหล่งเรียนรู้ในชุมชน โดยจัดเป็นกิจกรรมเดินสำรวจ ชุมชนและเก็บข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมในชุมชน โดยใช้ระยะเวลา 6 ชั่วโมง เพื่อออกแบบกิจกรรมที่สอดคล้อง กับแนวทางแก้ปัญหาจากที่ได้วิเคราะห์ในกระบวนการข้างต้น โดยครูผู้สอนได้บันทึกรายละเอียดของแหล่งเรียนรู้ และศักยภาพด้านการพัฒนาทักษะทางวัฒนธรรมให้กับผู้เรียน

ผลจากกระบวนการร่วมพัฒนา (Develop)

หลังจากกิจกรรมเดินเมืองต้นไทร ผู้วิจัยได้จัดกิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการให้กับครูผู้สอนเพื่อสร้างความรู้ และความเข้าใจและร่วมพัฒนาชุดกิจกรรมเสริมหลักสูตรเพื่อพัฒนาทักษะทางวัฒนธรรมสำหรับนักเรียน บ้านปีแป้นปีแยะ โดยปรากฏผลการวิจัยในขั้นตอนดังกล่าว ดังรายละเอียดในตาราง

ตาราง 4.6 รายละเอียดของกระบวนการอบรมเชิงปฏิบัติการ

กระบวนการอบรมเชิงปฏิบัติการ	รายละเอียดของกิจกรรม	ผลการจัดกิจกรรม
1.การให้ความรู้เกี่ยวกับ ทักษะทางวัฒนธรรม	1.การจัดกิจกรรม World Café’โดยการ แบ่งกลุ่มเพื่อเรียนรู้พูดคุยกัน สะท้อนปัญหา และการเข้าร่วม อภิปราย แนะนำ แนะนำ สรุปผลร่วมกัน โดยมีการเรียนรู้ 4 หัวข้อ แหล่ง เรียนรู้ สื่อ บุคคล และ การเรียนรู้	ครูทราบปัญหาและการออกแบบกิจกรรม เสริมหลักสูตร
2.การให้ความรู้เกี่ยวกับการ พัฒนาชุด กิจกรรมเสริม หลักสูตร	2.การเดินเมืองต้นไทร โดยการเรียนรู้ตาม สภาพจริง 3.การลงมือออกแบบกิจกรรมเสริมหลักสูตร	-ครูทราบหลักและขั้นตอนการจัดทำ กิจกรรมเสริมหลักสูตร

บทความวิจัย

กระบวนการอบรมเชิงปฏิบัติการ	รายละเอียดของกิจกรรม	ผลการจัดกิจกรรม
	4.ครูร่วมออกแบบกิจกรรมเสริมหลักสูตร โดยมี หลักการคือ ชื่อกิจกรรม ชื่อแหล่งข้อมูล วัตถุประสงค์ สื่อ กิจกรรม และ การวัดการ ประเมินผล	-ครูมีการร่วมมือกันเก็บรายละเอียด ข้อมูล การเรียนรู้ตามสภาพจริง และสรุป รายละเอียดการทำในกิจกรรมเสริม หลักสูตร
	5.การเล่นเกมส์ทวิวัฒนธรรม	
กระบวนการอบรมเชิงปฏิบัติการ	รายละเอียดของกิจกรรม	ผลการจัดกิจกรรม
3.การออกแบบกิจกรรมเสริม หลักสูตรตามแนวทาง 5 ช คือ เชิญ ชวน ช่วย ชู ขาด พันธุ์	1.การออกแบบร่วมกัน รับผิดชอบหัวข้อที่ได้ โดยการออกแบบตามลำดับขั้นตอนตาม แผนการเรียนรู้ของกิจกรรมเสริมหลักสูตร 2.การเลือกแหล่งเรียนรู้ผ่านการนำเสนอ สถานที่ 3.การออกแบบแผนการใช้กิจกรรมเสริม หลักสูตร 4.การออกแบบสื่อในการใช้ 5.การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ 6.กิจกรรมการวัดและประเมินผล	ผ่านกิจกรรม 5 ช เชิญ ชวน ช่วย ชู ขาด พันธุ์
4.การสาธิตและการวิพากษ์	การนำเสนอร่วมกันเพื่อวิพากษ์การถามสังเกต และให้ข้อเสนอแนะร่วมกันโดยผู้วิจัยเป็นผู้ อำนวยความสะดวกเป็นผู้จัดบันทึกและการ รวบรวมข้อมูล	ได้ (ร่าง) กิจกรรมพัฒนากระบวนการมี ส่วนร่วมเพื่อสร้างกิจกรรมเสริมหลักสูตร เกี่ยวกับทักษะทางวัฒนธรรม
6.การปรับปรุง	ครูร่วมถอดบทเรียน สะท้อนผล เพื่อให้ กิจกรรมเสริมหลักสูตรมีการบูรณาการรายวิชา และพัฒนาเนื้อหา	1.ครูที่เข้าร่วมกิจกรรมได้แนวทางที่จะ ปรับปรุงกิจกรรมเสริมหลักสูตร ผู้วิจัยเป็น ผู้อำนวยการ

ผลจากกระบวนการร่วมประเมินผล (Evaluate)

ผลการร่วมประเมินผล ผู้เข้าร่วมกิจกรรมคือครู ผู้บริหารสถานศึกษา และตัวแทนผู้ปกครอง ได้ร่วมกันถอด
บทเรียน เพื่อสะท้อนผลที่ได้เพื่อนำไปใช้ในการสร้างกิจกรรมเสริมหลักสูตร โดยเครื่องมือในการจัดเก็บข้อมูลนั้น
ได้แก่ แบบประเมินกิจกรรมเสริมหลักสูตร แบบประเมินทักษะของครู และแบบประเมินความพึงพอใจของครู ซึ่งมี
รายละเอียดดังนี้

ผลจากจากกระบวนการร่วมขยายผล (Scale-up)

จากการจัดเวทีเสวนาเพื่อวิเคราะห์ปัญหาและหาวิธีการขยายผลการนำชุดกิจกรรมเสริม
หลักสูตรไปใช้ในโรงเรียนนั้น ผู้วิจัยได้เชิญกลุ่มเป้าหมายทั้งสามกลุ่มเข้ามาให้ข้อมูล จากการใช้วิธีการสนทนากลุ่ม
พบกลไกที่นำชุดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ฯ ไปขยายในโรงเรียน ปรากฏผลดังนี้

บทความวิจัย

การรับฟังที่ดี (Hearing)

การพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อสร้างกิจกรรมเสริมหลักสูตรเกี่ยวกับทักษะทางวัฒนธรรม โรงเรียนบ้านปือแนปีแยะ จังหวัดนราธิวาส กลไกที่สำคัญในการเรียนรู้คือการฟังที่ดี การร่วมรับฟังที่ดีเป็นการเรียนรู้ร่วมกัน สร้างความเชื่อมั่น เชื่อใจ ยอมรับ และ ผ่อนคลาย การเรียนรู้ที่เกิดจากความไว้วางใจ ทำให้ข้อมูลที่ได้รับเป็นประโยชน์ และเที่ยงตรงมากขึ้น จากความสำคัญดังกล่าว ครูผู้สอนได้สะท้อนความคิดเห็น เช่น “การอยากรู้เรื่องราวและความเป็นมาของแต่ละคนต้องเกิดจากการไว้วางใจกันเป็นอันดับแรก จากนั้นการคุยกันได้ยื้มและ สบายพร้อมเรียนรู้ร่วมกัน”(ครูคนที่ 1) บอกว่า “บรรยากาศผ่อนคลายสบายและมองตากันได้สนิทใจ มากกว่าถ้าคนอื่นฟังเราอย่างตั้งใจ ” (ครูคนที่ 3) “บางครั้งคุณไม่ต้องพูดหรือแสดงความคิดเห็นอะไรเลยแค่คุณฟังเราอยากบอกคุณ”(ครูคนที่ 5) “การเข้าใจกันนั้น ถ้าเราทราบถึงความต้องการของคนอื่น กระทั่งที่กันก็คลายกันได้ โดยสิ่งสำคัญที่คลายกระเจกกันคือการฟัง ” โดยผู้อำนวยการโรงเรียนได้สะท้อนความคิดเห็นเกี่ยวกับกลไกการรับฟังที่ดีที่สอดคล้องกับครูผู้สอนว่า บอกว่า “เพราะเราไม่เคยนึกถึงคนอื่น เราคิดไปเองว่าเราอยากได้ในแบบที่เราคิดเองแล้วเราไปสรุปทำให้ยังห่างเหิน และเกิดการต่อต้านเพราะการไม่ฟังคือสิ่งที่เราคิดไปเอง ไม่ใช่คนอื่นคิด ”

2) ผลกลไกด้านการวิเคราะห์ (Analysis)

การพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อสร้างกิจกรรมเสริมหลักสูตรเกี่ยวกับทักษะทางวัฒนธรรม โรงเรียนบ้านปือแนปีแยะ จังหวัดนราธิวาส ไปขยายผลไปสู่การวิเคราะห์เป็นการทราบปัญหาอย่างแท้จริง การวิเคราะห์สังเคราะห์ให้ได้ขึ้นต้องวิเคราะห์เป็นรายละเอียดมีการบันทึกผลการพัฒนาและยืดหยุ่นอย่างเข้าใจ “ข้อมูลทุกอย่างถ้าไม่นำมาสรุปและวิเคราะห์อย่างตรงไปตรงมาข้อมูลจะไม่ถูกต้องและเชื่อถือไม่ได้ ข้อมูลต้องมีความเที่ยงตรง ตรวจสอบได้ ” (ผู้อำนวยการ) และครูคนที่ 1 บอกว่า “การวิเคราะห์ข้อมูลของบุคคลรอบด้านทำให้เราเข้าใจเหตุผลของคนอื่นมากขึ้น เข้าใจพฤติกรรม การแสดงออกและ สุดท้ายเราจะเข้ากับคนอื่นมากขึ้นโดยไม่ด่วนตัดสิน” สอดคล้องกับความคิดเห็นของครูคนที่ 9 บอกว่า “การวิเคราะห์กิจกรรมต่างๆที่ได้ลงมือทำให้ทราบว่าควรแก้ตรงไหน ขาดตก บกพร่อง พร้อมพัฒนาและแก้ไข เพื่อความสมบูรณ์มากขึ้น ” “การวิเคราะห์เป็นการขับเคลื่อนความถูกต้อง การนำข้อมูลมาใช้ประโยชน์เพราะผ่านการวิเคราะห์ที่น่าเชื่อถือ และ ยอมรับของหลายคน ” (ครูคนที่ 6)

3) ผลกลไกด้านการเรียนรู้ร่วมกัน (Learning Together)

ในการขยายผลกิจกรรมเสริมหลักสูตรเกี่ยวกับทักษะทางวัฒนธรรมในโรงเรียนต่อไปนั้น ผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้ง 3 กลุ่ม ได้สะท้อนความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างโรงเรียนและชุมชน โดยเป็นการแสดงพลัง สามัคคี และมีทักษะเพิ่มขึ้นอย่างมาก “ควรให้กระบวนการการเรียนรู้ร่วมกันเกิดขึ้นกับทุกคน ทุกเพศ ทุกวัย ทุกศาสนา ทุกชาติพันธุ์ ปัญหาต่างๆจะได้แก้ไข และเข้าใจกันมากขึ้นตามไปด้วย ” (ผู้ปกครอง 5)

4) ผลกลไกด้านการนำไปใช้ (Implementation)

กลไกการนำไปใช้สรุปได้ว่ากิจกรรมเสริมหลักสูตรมีประโยชน์อย่างไร การส่งเสริมพัฒนาการของผู้ใช้เป็นอย่างไร การนำไปใช้จะมีความน่าเชื่อถือเที่ยงตรงหรือได้ผลนั้น ต้องมีการสะท้อนจากการใช้ร่วมกัน ใช้อย่างไร ให้มีการพัฒนาของผู้ใช้ ใช้อย่างไรให้เกิดความรู้ใหม่ ใช้อย่างไรให้มีความยืดหยุ่นเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ ใช้อย่างไรให้สร้างคุณค่าต่อสังคม และ สังคมยอมรับ “การนำไปใช้สร้างประโยชน์และคุณค่าต่อผู้รับอย่างไร เพื่อสร้างการ

บทความวิจัย

เรียนรู้และการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น จนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่มีแนวโน้มที่ดี ” (ครูคนที่ 5) และครูคนที่ 3 บอกว่า “การนำไปใช้กิจกรรมเสริมหลักสูตรสามารถบูรณาการและปรับได้กับทุกวิชา เพราะกระบวนการและการนำไปใช้ประยุกต์ได้เหมือนกัน” ครูคนที่ 9 บอกว่า “การนำไปใช้ ปรับได้กับทุกวัย เพราะโรงเรียนเดียวกันและอาศัยพื้นที่เดียวกัน ทักษะทางวัฒนธรรมจะมีปัญหาเหมือนกัน”

5) ผลกลไกด้านการบริหารจัดการ (Management)

กลไกที่องค์กรต้องเรียนรู้ด้วยความตระหนักเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อการบริหารจัดการกิจกรรมนั้นๆ การที่จะนำชุดกิจกรรมฯ ที่พัฒนาขึ้นไปใช้อย่างยั่งยืนนั้น ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (stakeholders) ต้องร่วมมือกัน มีส่วนร่วม มีทักษะการบริหารนำความรู้มาปรับใช้ พร้อมการสื่อสารกับนอกองค์กรให้เกิดการยอมรับ สื่อสารได้ดี การใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ได้อย่างชำนาญ ซึ่งประเด็นการบริหารจัดการจะต้องคำนึงถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ด้านการสนับสนุนงบประมาณ “ถ้าจะไปขยายต่อ ผู้บริหารต้องมีการหางบประมาณ หรือเราต้องหาแหล่งสนับสนุนด้านการเงินจากที่อื่น ๆ เพราะเราเองก็ไม่มีได้มีเงินในการจัดการส่วนนี้มากนัก” (ครูคนที่ 2) และด้านการเป็นต้นแบบที่ดี “ถ้ามีการบริหารจัดการที่ดี สร้างตัวอย่างให้นักเรียนและเด็กๆ เขาจะเอาเป็นแบบอย่างพร้อมสร้างประโยชน์เมื่อเขาโตขึ้น” (ครูคนที่ 5)

จากผลการศึกษาดังกล่าว จะเห็นได้ว่า กลไกการนำกระบวนการมีส่วนร่วม ไปขยายสู่สถานศึกษาในการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาทักษะทางวัฒนธรรม เป็นกลไกที่สำคัญที่สามารถนำไปขับเคลื่อนให้เกิดประโยชน์ต่อผู้บริหาร ครู ผู้เรียน ชุมชนและเครือข่าย ให้เกิดประสิทธิภาพ ผู้วิจัยจึงได้สรุปผลการศึกษากลไกการนำกระบวนการแบบมีส่วนร่วม ไปขยายผลสู่สถานศึกษาที่องค์ประกอบ 5 ด้าน คือ 1. กลไกการฟังอย่างตั้งใจ (Hearing) 2. กลไกการวิเคราะห์ (Analysis) 3. กลไกการเรียนรู้ร่วมกัน (Learning together) 4. กลไกการนำไปใช้ (Implement) และ 5. กลไกการบริหารจัดการ (Management) ดังภาพประกอบที่ 4.3

ภาพประกอบ 4.3 กลไกการขยายนำกระบวนการแบบมีส่วนร่วมไปขยายผลสู่สถานศึกษา

บทความวิจัย

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า 1) การพัฒนากระบวนการแบบมีส่วนร่วม ประกอบด้วย 6 ขั้นตอน คือ ร่วมวิเคราะห์ ร่วมออกแบบ ร่วมพัฒนา ร่วมนำไปใช้ ร่วมประเมินผล และร่วมขยายผล 2) ผลการใช้การพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วม ครุมีทักษะในกระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อสร้างกิจกรรมเสริมหลักสูตรเกี่ยวกับทักษะทางวัฒนธรรมสำหรับครู และ 3) ผลการศึกษากลไกการขยายผล พบว่ากลไกการพัฒนาแบบ HALIM ประกอบด้วยกลไกด้านการรับฟังที่ดี (Hearing) กลไกด้านการวิเคราะห์ (Analysis) กลไกด้านการเรียนรู้ร่วมกัน (Learning Together) กลไกด้านการนำไปใช้ (Implementation) และกลไกด้านการบริหารจัดการ (Management)

การอภิปรายผล

จากข้อค้นพบการศึกษา ผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลการศึกษาได้ดังนี้

1. กระบวนการมีส่วนร่วมแบบ ADDIES

การวิจัยในครั้งนี้ ปรับใช้แนวทางการมีส่วนร่วมรูปแบบ ADDIE โดยเพิ่มกระบวนการขยายผล (Scale-up) เพื่อเป็นการประกันความยั่งยืนของโครงการ จากผลการศึกษาพบว่า กระบวนการมีส่วนร่วมทั้ง 6 ขั้นตอนนี้ เป็นกระบวนการที่มีประสิทธิภาพ ดังจะเห็นได้จากผลงานจากกระบวนการดังกล่าว โดยช่วยให้กลุ่มเป้าหมายได้มีส่วนร่วมในการดำเนินทุกขั้นตอน ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าเป็นแนวทางการบริหารแบบมีส่วนร่วม (Participation Management) ซึ่งเป็นเทคนิคที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวาง โดยหลักการ คือ มุ่งให้สมาชิกในองค์กรมีโอกาสทำงานร่วมกันเป็นทีม ในส่วนของการตั้งเป้าหมายและวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีการทำงานที่มีทิศทางเดียวกัน มีความรับผิดชอบ

2. ผลการเรียนรู้ของครูผู้สอน

การวิจัยในครั้งนี้ กลุ่มครูผู้สอนจะเป็นกลุ่มเป้าหมายหลัก ที่มีส่วนร่วมครบทั้ง 6 ขั้นตอน โดยในแต่ละขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยได้ออกแบบให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของกิจกรรม โดยพัฒนาตามขั้นตอนของแนวทางการเรียนรู้ผู้ใหญ่ (Andragogy) ซึ่งเน้นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างกัน (อรรถย ศักดิ์สูง, 2543) โดยผู้วิจัยทำหน้าที่เป็นกระบวนการและผู้อำนวยความสะดวก (Facilitator) โดยใช้วิธีการ สร้างพื้นที่ปลอดภัย สร้างสิ่งแวดล้อมในการเรียนรู้ให้ครูผู้สอน และดำเนินไปโดยเน้นครูผู้สอนเป็นศูนย์กลาง นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้ใช้การสื่อสารสองทางให้ครูผู้สอนเข้าใจ และพัฒนาศักยภาพของตนเองพร้อมทั้งแสดงออกอย่างเต็มที่ แต่คือการเรียนรู้ที่เกิดจากภายในของตนเอง นี่คือนวัตกรรมที่ผู้วิจัยได้ใช้ ซึ่งผลจากการใช้เทคนิคดังกล่าว สะท้อนให้เห็นจาก แบบประเมินทักษะและแบบประเมินความพึงพอใจที่ครูผู้สอนได้ประเมินตนเอง ซึ่งน่าจะเป็นจุดเด่นของกระบวนการในการวิจัยครั้งนี้

ในภาพรวมแล้ว ผู้วิจัยมีความพึงพอใจต่อทักษะที่เพิ่มขึ้นของครูผู้สอน เพราะได้เห็นถึงพัฒนาการและชิ้นงานที่น่าเสนอ ซึ่งอาจจะกล่าวได้ว่า เป็นผลจากกระบวนการที่ผู้วิจัยได้ออกแบบ ซึ่งผ่านการตรวจสอบและตรวจทานจากผู้เชี่ยวชาญ ทำให้ผลที่เกิดขึ้นนั้นสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ได้คาดหวัง

3. กลไกการขยายผล

องค์ประกอบของกลไก 5 ด้าน คือ 1.กลไกการฟังอย่างตั้งใจ (Hearing) 2.กลไกการวิเคราะห์ (Analysis) 3. กลไกการเรียนรู้ร่วมกัน (Learning together) 4.กลไกการนำไปใช้ (Implement) และ 5.กลไกการบริหารจัดการ (Management) นั้น

บทความวิจัย

จากการวิเคราะห์กลไกดังกล่าว ผู้วิจัยเห็นว่า องค์ประกอบทั้ง 5 ด้านนั้น สอดรับกับแนวทางการบริหารจัดการกิจกรรมเสริมหลักสูตรดังกล่าว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กลไกการเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญของการจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วมในปัจจุบัน ซึ่งผู้วิจัยคิดว่า กลไกดังกล่าวมีความจำเพาะเจาะจงและสอดคล้องกับบริบทของโรงเรียนและชุมชน ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับงานวิจัยอื่น ๆ จะพบว่า กลไกการสนับสนุนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษานั้นแตกต่างกันไป เช่น งานของ รัตนพร รัตนสุวรรณ นิลรัตน์ นวกิจไพฑูรย์ และสุภาพ เต็มรัตน์ (2564) ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการดำเนินการจำนวน การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จำนวน และการมีส่วนร่วมในการประเมินผล

จากข้อมูลในข้างต้น จะเห็นได้ว่า การนำเสนอกลไกการขยายผลในการวิจัยครั้งนี้ อาจมีความสอดคล้องกับงานวิจัยในข้างต้นในบางส่วน แต่ข้อค้นพบที่น่าสนใจคือ กลไกด้านจิตวิทยา (Psychological mechanism) ที่กลุ่มเป้าหมายได้นำเสนอ คือ กลไกการฟังอย่างตั้งใจ ซึ่งไม่ค่อยพบเจอบ่อยนักในการบริหารจัดการโรงเรียนที่ผ่านมา โดยเป็นการเปลี่ยนแนวคิดจากโรงเรียนเป็นศูนย์กลางสู่โรงเรียนเป็นของทุกคน และสอดคล้องกับหลักการอิสลามที่ยอมรับและให้เกียรติผู้คนที่แตกต่างกันตามหลักพหุวัฒนธรรม (อาลี เสือสมิง, 2560)

และยิ่งไปกว่านั้น หากนำแนวคิดในการจัดการศึกษาสังคมพหุวัฒนธรรม ของ Banks (2001,2002) ซึ่งได้เสนอแนะแนวทางการบริหารจัดการศึกษาแบบพหุวัฒนธรรม จะพบว่า กลไกที่กลุ่มเป้าหมายการวิจัยได้เสนอแนะนั้น สอดคล้องกับมิติของการปรับโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมในโรงเรียน (An Empowering School Culture and Social Structure) ในมิติการปรับวัฒนธรรมองค์กร ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญในการจัดการทางการบริหารจัดการศึกษาแบบพหุวัฒนธรรมสำหรับโรงเรียนบ้านบือแนปีแยะในครั้งนี้ต่อไป

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการทำการวิจัย

การพัฒนากิจกรรมเสริมหลักสูตรใช้กระบวนการแบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดการสร้างการมีส่วนร่วมในกระบวนการโดยใช้เทคนิค ADDIES

1.1 ข้อมูลการวิจัยสามารถเป็นแนวทางให้ผู้บริหารและครู ผู้ปกครอง เข้าใจถึงสาเหตุที่ทำให้ผู้เรียนมีปัญหาด้านทักษะทางวัฒนธรรม

1.2 กระบวนการพัฒนากิจกรรมเสริมหลักสูตรด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อเสริมทักษะทางวัฒนธรรมมีกระบวนการที่หลากหลาย ส่งเสริมการเรียนรู้และ สามารถสร้างบทบาทของครูเป็นผู้อำนวย ประสิทธิภาพหรือ การสื่อสารอย่างได้ผล

1.3 ผู้บริหารและครู สามารถนำผลการศึกษาในครั้งนี้ไปปรับใช้เป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมส่งเสริมทักษะความแวดไวทางวัฒนธรรม การเข้าถึงชุมชน การต่อยอดความรู้ คลังข้อมูล และ การเข้าถึง ภาษาไทย ได้เข้าใจ และ นำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

1.4 เครือข่าย สามารถนำชุดกิจกรรมทักษะทางวัฒนธรรม ไปใช้กับนักเรียน ต่อยอดปรับปรุงและประยุกต์ บูรณาการการใช้ชีวิตในปัจจุบันได้

บทความวิจัย

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. นำกระบวนการ ADDIES ไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนและกิจกรรมอื่นๆในโรงเรียนได้ตามบริบทที่ใกล้เคียง และสามารถนำไปใช้กับชุมชน สร้างทักษะทางวัฒนธรรม และ ประยุกต์ความรู้ให้เข้ากับบริบทยุคสมัย และ สังคมแห่งความหลากหลายได้
2. กระบวนการจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วมในโรงเรียน ต้องขยายไปสู่การเรียนการสอนด้านการบูรณาการรายวิชา วิชาหน้าที่พลเมือง สังคมศึกษา และ วิชาอื่นๆ หรือ ทางด้านภาษาอื่นด้วยก็ได้
3. การจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วมเพื่อเสริมสร้างทักษะทางวัฒนธรรม การติดตามผลอย่างเป็นขั้นตอน และ การวัดที่หลากหลายเหมาะสมกับวัย และความสนใจ
4. การติดตามครูผู้สอนในการจัดการศึกษาเพื่อเติมเต็มพัฒนา รูปแบบ การนำไปใช้ให้เกิดผลในระยะยาว และการพัฒนา ให้เข้ากับยุคสมัย ได้อย่างดี
5. การเน้นการมีส่วนร่วมในชุมชน เทศบาล ตลาด และ ผู้นำของท้องถิ่น เพื่อสร้างทักษะทางวัฒนธรรมการจัดระบบของความรู้เป็นหมวดหมู่ เพื่อการเผยแพร่ และ การสร้างการมีส่วนร่วมของกลุ่มเครือข่ายอย่างได้ผล

แหล่งอ้างอิง

- ดนูดา จามจุรี. (2563). การออกแบบการเรียนรู้สำหรับผู้เรียน Gen Z. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ดิเรก همانมานะและ มูอัมหมัดราฟิ์ มะเก็ง. (2565) ทักษะที่จำเป็นและกิจกรรมเสริมทักษะสำหรับเยาวชนมุสลิมระดับอุดมศึกษา ในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้. *Journal of Social Sciences and Humanities Research in Asia*, 28(2), 83-98.
- บังอร เสรีรัตน์. (2565). ครูกับการพัฒนาสมรรถนะผู้เรียน. วารสารศิลปการศึกษาศาสตร์วิจัย, 14(1), 1-11.
- บัญญัติ ยงยวน ปนัดดา ธนเศรษฐกร และวสุนันท์ ชุ่มเชื้อ. (2553). รายงานการวิจัยเรื่องการพัฒนากระบวนการจัดการศึกษาพหุวัฒนธรรมในโรงเรียนประถมศึกษา. สืบค้นจาก <http://research.culture.go.th/ebook/ct155/files/assets/common/downloads/publication.pdf>.
- บุญชม ศรีสะอาด. (2545). การพัฒนาและการวิจัยเกี่ยวกับหลักสูตร. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.
- ฟาตีห๊ะ แววันจิต. (2561). บทบาทในการจัดการศึกษาเชิงพหุวัฒนธรรมของโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในจังหวัดปัตตานี. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- ยงยุทธ พิรพงศ์พัฒน์. (2555). เจราจาประสานความร่วมมือ. กรุงเทพฯ : ดี โฟ คอน ซัลเท้นท์.
- รสสุคนธ์ เนาวบุตร และนรินทร์ สังข์รักษา. (2558). แนวทางการจัดการศึกษาเรียนรู้ร่วมพหุวัฒนธรรม: กรณีศึกษาชุมชนบ้านป่าละอู อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์. วารสาร Veridian E-Journal, Silpakorn University ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ, 8 (2), 420-435.

บทความวิจัย

- รัตนพร รัตนสุวรรณ นิลรัตน์ นวกิจไพฑูรย์ และสุภาพ เต็มรัตน์. (2564). แนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 2. วารสารพุทธสังคมวิทยาปริทรรศน์, 6(3), 1-16.
- วสุธาร พันธุ์อร่าม และ ชรินทร์ มั่งคั่ง. (2566). นวัตกรรมการจัดการศึกษาในโรงเรียนพหุวัฒนธรรม เพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองของรัฐ. วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 49(1), 137-152.
- วิโรจน์ เฉลยสุข. (2564) คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร. วัลนิกา ฉลากบาง. คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.
- สายชล สัตยานุรักษ์. (2558). ประวัติศาสตร์รัฐไทยและสังคมไทย. เชียงใหม่ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย เชียงใหม่
- อชิปัตย์ คลี่สุนทร. (2555). การศึกษาพหุวัฒนธรรม (Multicultural Education). สืบค้นจาก
- อภิรัฐ บุญศิริ. (2559). วิถีชีวิตของครอบครัวกับผลกระทบจากเหตุการณ์ ความไม่สงบชายแดนใต้ : กรณีศึกษาเขตพื้นที่พัฒนา พิเศษเฉพาะกิจชายแดนใต้จังหวัดสงขลา ตั้งแต่ พ.ศ.2547-พ.ศ.2557. วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ, 11(1), 237-254.
- อรรถพล ประภาสโนบล. (2565 ก). ทำไมครูควรมีมุมมอง พหุวัฒนธรรมศึกษา (Multicultural Education). สืบค้นจาก <https://thepotential.org/knowledge/multicultural-education/>
- อับดุลสุโก ดินอะ. (2561). ความท้าทายของมุสลิม:พหุวัฒนธรรมระหว่างต่างศาสนิกและมุสลิมเอง. สืบค้นจาก <https://deepsouthwatch.org/th/node/11800>.
- อาลี เสือสมิง. (2560). พหุวัฒนธรรมในประวัติศาสตร์โลกมุสลิม. สืบค้นจาก <https://alisuasaming.org/main>
- พหุวัฒนธรรมในประวัติศาสตร์โลกมุสลิม
- โอภาส เกาไศยาภรณ์, วสันต์ อดิศักดิ์ และอนุชิต งามขจรวิวัฒน์. (2560). การออกแบบการเรียนการสอนอีเลิร์นนิง: รายการตรวจสอบ. กรุงเทพฯ: นิโอพ้อยท์.
- Amjad, A. (2018). Muslim students' experiences and perspectives on current teaching practices in Canadian schools. Power and Education, 10(3), 315–332. DOI: 10.1177/1757743818790276
- Chen, B., Tabassum, H. & Saeed, M.A. (2019). International Muslim students: challenges and practical suggestions to accommodate their needs on campus. Journal of International Students, 9(4), 933-953. Doi: 10.32674/jis.v9i3.753 ojed.org/jis <https://www.moe.go.th/-multicultural-education>
- Nichols Hess, A.K. & Greer, K. (2016). Designing for engagement: Using the ADDIE model to integrate high-impact practices into an online information literacy course. Communications in Information Literacy, 10(2), 264-282.
- Omar, N. & Aderi, M. (2015). Islamic education teaching practice based on the cultural diversity of students. Academic Journal of Interdisciplinary Studies, 4(1), 135-141. DOI:10.5901/mjss.2015.v4n1s1p135

